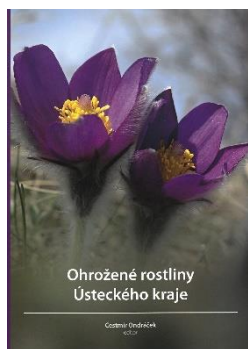

Recenze

Ohrožené rostliny Ústeckého kraje

Ondráček Č. [ed.] (2019): Ohrožené rostliny Ústeckého kraje. Červený seznam květeny Ústeckého kraje a komentář k vybraným taxonům. – Ústecký kraj, Ústí nad Labem. 224 pp. ISBN 978-80-88140-24-5.

V srpnu roku 2019 vyšla monografická publikace „Ohrožené rostliny Ústeckého kraje“ s podtitulem „Červený seznam květeny Ústeckého kraje a komentář k vybraným taxonům“. Editorem je znalec severočeské květeny Čestmír Ondráček. V autorském kolektivu je 19 jmen, přičemž samozřejmě nechybí jeden z nejvýznačnějších nestorů české botaniky Karel Kubát. Mezi spolupracovníky nalezneme dalších sedm botaniků, a to jistě nejsou všichni, kteří přispěli svými údaji. Pro tak atraktivní a mnoha botaniky intenzivně navštěvované území bych však v zájmu úplnosti souboru zdrojových dat čekal podstatně delší výčet autorů, resp. spolupracovníků (včetně specialistů na některé složitější taxony). Samostatnou kapitolou jsou vesměs velmi zdařilé fotografie, kterých je přes 280 od 13 autorů, a mapky aktuálního rozšíření téměř 360 taxonů. Dvouloupcová sazba publikace na formátu A4 je moderní, přehledná.

Tisk je kvalitní, plnobarevný na křídovém (povrchově natíraném) papíře, vazba šitá v měkkých deskách (typ V4). Publikace vyšla v nákladu 500 výtisků, dostupná je (zatím?) pouze v tištěné verzi.

Publikace je rozdělena do pěti částí – stručně: úvod, metodika, červený seznam, speciální část a literatura. Už na první prolistování je vidět obrovské množství odvedené práce, úsilí a jistě i částečně probdělých nocí. Kniha působí uceleným dojmem a má jednoznačnou a logickou strukturu. Fotografie a mapky lákají k okamžitému začetí do komentářů k jednotlivým taxonům, které čtenáře určitě nezklamou. Texty jsou pečlivě zpracované, překlépů je naprosté minimum. Podívejme se však na knihu podrobně, kriticky a od začátku do konce.

Úvodní část (str. 5–21) obsahuje pouze jednu stranu textu. Na ní je kromě úvodních slov velmi krátce provedeno vymezení a charakteristika oblasti. Nic zásadního v této charakteristice nechybí a velmi správně je zdůrazněna vysoká geomorfologická, geologická, klimatická, socioekonomická a z toho všeho plynoucí biotopová pestrost. Nicméně takto pojatému monografickému dílu by slušel hlubší popis přírodních podmínek a biotopů. Naopak za vynikající nápad považuji přiblížit v úvodu jednotlivé fytogeografické celky sadou 63 fotografií krajiny a biotopů, často z ptáčích perspektiv. Škoda jen, že každý celek není stručně charakterizován. Stačil by jeden odstavec, aby čtenář viděl, co fotografie z dané oblasti vypichují a měl jednoznačně uvedeno, jak moc se jednotlivé oblasti liší.

Metodická část (str. 22–26) je stručná a s ohledem na přijatý koncept výběru a komentáře druhů výstižná. Jen jsem v ní neodhalil, zda pojetí současného (recentního) rozšíření je na mapkách shodné jako v textu (snad ano), tedy od roku 2000 do července 2017. Metodika končí podkapitolou „Příčiny ohrožení rostlinných druhů“, kde jsou bez výraznější stylistické, ale i logické návaznosti vyjmenovány rostlinné taxony ve třech skupinách lišících se kombinací charakteru původního stanoviště (přírozené versus antropicky silně ovlivněné) a charakteru úbytku populací (druhy na 1–3 lokalitách, druhy silně ustoupivší).

První stěžejní částí publikace je kapitola „Červený seznam ohrožených taxonů květeny Ústeckého kraje (stav k roku 2017) a srovnání s červeným seznamem ČR“ (str. 27–46). Autoři přistoupili na dělení užitě v Červené knize květeny jižní části Čech (Lepší et al. 2013). To umožňuje vylišit nejen taxony vymizelé (kategorie A1 – vyhynulé, A2 – nezvěstné) a taxony s různým stupněm ohrožení (kategorie C1, C2, C3, C4a, C4b), ale i taxony, u nichž panují nějaké nejasnosti (kategorie D1, D2, Dx). Výběr taxonů do jednotlivých kategorií ohrožení, záleží vždy zejména na míře poznání daného území, ale je také do jisté míry subjektivní. Sem tam se proto najdou nejasnosti v zařazení

taxonů do dané kategorie, i když jde spíše o výjimky. Např. hrachor panonský chlumní (*Lathyrus pannonicus* subsp. *collinus*) by při dodržení metodiky (počet lokalit, stabilizovaný výskyt v posledních letech) spadal spíše do kategorie C3 (a vypadl by tak patrně z komentovaných taxonů). Proč je kopřiva žahavka (*Urtica urens*) řazena mezi druhy s obtížně rozlišitelným přirozeným a sekundárním stanovištěm? Že jde ale celkově o seznam kvalitně podložený, ukazuje další část knihy.

Tou je druhá stěžejní kapitola „Speciální část“ (str. 47–216), která je nejrozsáhlejší a nejzajímavější částí knihy. Je v ní komentováno rozšíření 358 nejohroženějších taxonů z 986 taxonů Červeného seznamu Ústeckého kraje. Komentáře jsou ilustrovány více než 180 fotografiemi rostlin a jejich detailů (v naprosté většině z regionu!). Porovnáním speciální části a červeného seznamu zjistíme, že kromě deseti druhů rodu *Rubus* (ostružiník) jsou komentovány všechny taxony považované v kraji za kriticky ohrožené (C1) a naprostá většina taxonů spadajících v kraji do kategorie C2 (kromě ostrice šáchorovitě – *Carex bohemica*, starčku vodního – *Senecio aquaticus* a šesti taxonů ostružiníků – rod *Rubus*). Navíc je ve speciální části komentován vemeník *Platanthera ×graebneri* (označen jako silně ohrožený taxon – C2), který v červeném seznamu Ústeckého kraje není uveden v žádné kategorii (někteří jiní kříženci v něm jsou). Žádné jiné taxony nižších kategorií než C1 a C2 komentovány nejsou. Škoda, že tato informace není uvedena v metodické části nebo na začátku speciální části. U každého komentovaného taxonu je v nadpisu za latinským a českým jménem uvedeno zařazení v Červeném seznamu květeny Ústeckého kraje, zákonná ochrana (dle vyhlášky MŽP ČR č. 395/92 Sb.) a zařazení do dvou posledních celostátních červených seznamů cévnatých rostlin (GRULICH 2012, 2017). V textu je pak stručně komentován výskyt v České republice, typ biotopů a stanovišť výskytu. Následně je uvedena četnost výskytu (popř. počet recentních lokalit) v Ústeckém kraji a lokality jsou buď přímo vyjmenovány (pokud je jich menší počet), nebo je uveden rozsah výskytu a vypsány jsou jen lokality mimo hlavní oblasti rozšíření.

Zde si dovoluji první porovnání s podobnými publikacemi z jiných oblastí. S útlou brožurou Zvláště chráněné rostliny Karlovarského kraje (MELICHAR et al. 2012, 2015) a rozsáhlou Červenou knihou květeny jižní části Čech (LEPŠÍ et al. 2013). Srovnání se týká popisu rozšíření a jeho autorství. MELICHAR et al. (2012, 2015) uvádí u komentovaných druhů jen popis rozšíření, popř. výčet lokalit bez jakéhokoliv zhodnocení autorství či odkazu na literaturu. Dohledání zdroje údaje o lokalitě je u většiny druhů možné pouze doptáním u kolektivu autorů publikace. Naproti tomu LEPŠÍ et al. (2013) uvádí u popisu lokalit či rozšíření kompletní citace (publikací, rukopisů, herbářových položek či údajů z databází) a u veřejně nezaznamenaných nálezů pak přímo autora a rok se zkratkou not. Což je asi nejpřesnější, ale ideální stav. Navíc má každý druhový komentář svého autora/autory. Recenzovaná kniha ohrožených rostlin Ústeckého kraje balancuje mezi těmito dvěma způsoby. Z metodiky ani obsahu není bohužel jasný podíl jednotlivých autorů na úvodních kapitolách ani na textu komentářů. Z kapitoly „Autorství“ vyplývá jen obecné regionální zaměření částí autorů a spolupráce specialistů u zpracování několika taxonomicky obtížnějších taxonů. U „hojnějších“ druhů je výčet lokalit nebo oblastí rozšíření bez uvedení autorství záznamu či citace zdroje. U velké části lokalit nejvýznamnějších taxonů je ale uvedena buď literární citace, nebo častěji autor/autoři nálezu či posledního ověření. Autorství záznamu lokality je někdy citováno s rokem (výborně!), jindy bez něj (škoda, že nebylo dohledáno!). Najdou se i drobná opomenutí či nejasnosti, např. u česneku tuhého (*Allium strictum*) na str. 55 je uvedeno jak „2013 K. Nepraš“, tak „2009 Nepraš“ (proč někdy zkratka jména, jindy nikoliv?). Divné je též citování až příliš mnoha zdrojů, např. u řeřišničníku skalního (*Arabidopsis petraea*) na str. 59 (publikovaných záznamů po roce 2000 nebude příliš, šlo by postupovat dle metodiky a vybrat poslední věrohodný údaj. To jsou ale jen hnidopišské poznámky, které nesnižují celkovou kvalitu komentářů.

Každý komentovaný druh Ústeckého kraje má u sebe síťovou mapu rozšíření. Na mapě jsou možné tři symboly. Plný kroužek (recentní výskyt), křížek (historický výskyt) a trojúhelník (výskyt na sekundárním stanovišti). Ne všechny mapy však důsledně odpovídají rozšíření, které je popsáno v textu. V metodice je logicky zmíněno, že historické rozšíření je z důvodu časové náročnosti zpracováno jen u několika málo taxonů. V některých případech jsou ale v mapce vymapovány recentní

lokality v místech, kde dnes druh již dle textu neroste (např. prha arnika – *Arnica montana* má mapovaný recentní výskyt ve čtverci 5449c a v textu je psáno, že zanikly lokality v Podkrušnohorské pánvi a v Českém středohoří, kam daný čtverec spadá. U bažanky vejčité (*Mercurialis ovata*) je zase v textu uvedena jediná lokalita, ale v mapě jsou dva recentní body, přičemž druhý bod se zjevně vztahuje ke staršímu nálezu (zřejmě KUBÁT 1981).

Porovnáme-li ale charakter map rozšíření s publikacemi z Karlovarského kraje (MELICHAR et al. 2012, 2015, kde je hrubá síťová mapa) a jižní části Čech (LEPŠÍ et al. 2013, kde jsou jen fytochoriony) vychází mapky rozšíření v Ústeckém kraji jako jednoznačně nejpřesnější a graficky nejzdařilejší. Nutno samozřejmě podotknout, že možnosti grafického provedení jsou rok od roku kvalitnější a pro autory podobných publikací přístupnější.

Závěrečnou částí publikace (str. 217–222) je „Literatura“ s podtitulem „výběr se zaměřením na literaturu po roce 2000“. Zřejmě jsou v této části uvedeny všechny v předchozích částech citované zdroje a možná (?) dle podtitulu i některé další.

V publikaci, bohužel (a to je asi jediná výrazná výtka), chybí rejstříky. Kdo se neorientuje v odborném jmenosloví rostlin, jen obtížně bude nějaký druh hledat. V latině se můžeme držet toho, že taxony v jednotlivých kategoriích červeného seznamu jsou řazeny abecedně. Ale musíte jich prohledat několik, abyste zjistili, zda je daný druh součástí červeného seznamu květeny Ústeckého kraje, či nikoliv. Stejně je to s vyhledáváním komentovaných a fotografovaných taxonů. Absence latinského rejstříku nepotěší i proto, že komentované druhy nejsou v několika málo případech, zřejmě kvůli sazbě, řazeny striktně abecedně. Týká se to např. *Carex appropinquata* (je před *Campanula bononiensis*). Bohužel zmínky o některých druzích v úvodních kapitolách nebo v textu u jiných taxonů nelze bez přečtení celé publikace dohledat vůbec.

Jak již bylo uvedeno, recenzovaná publikace je aktuálně dostupná jen v tištěné verzi. Předpokládám ale, že když byla hrazená pouze z veřejných prostředků, bude časem (po rozprodání nákladu?) volně dostupná v digitální verzi na internetu. Podobně je tomu např. u červeného seznamu sousedního Saska (SCHULZ 2013), stejně jako u dávno rozebraného atlasu rozšíření cévnatých rostlin Saska (HARDTKE & IHL eds. 2000).

Ohrožené rostliny Ústeckého kraje jsou přes chybějící rejstříky a výše uvedené kritické připomínky knihou velmi zdařilou. Již teď je jisté, že se k ní budeme mnoho let vracet jako k pečlivě zmapovanému stavu vzácné květeny části severních Čech – zejména Českého středohoří a východní části Krušných hor a jejich podhůří. A doufám, že bude mnohé botaniky inspirovat, jako mne, k hledání zapomenutých a dalších lokalit vzácných rostlin Ústeckého kraje.

Jiří Brabec

Literatura

- GRULICH V. (2012): Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – *Preslia*, Praha, 84: 631–645.
- GRULICH V. (2017): Červený seznam cévnatých rostlin ČR. – *Příroda*, Praha, 35: 75–132.
- HARDTKE H. J. & IHL A. [eds.] (2000): *Atlas der Farn- und Samenpflanzen Sachsens*. – In: Materialien zu Naturschutz und Landschaftspflege. Sächsisches Landesamt für Umwelt und Geologie, Dresden. 806 pp. [On-line: epub.sub.uni-hamburg.de/epub/volltexte/2013/23287/pdf/Florenatlas_Sachsen_Gesamt_web.pdf, použito 12. 3. 2020]
- KUBÁT K. (1981): Floristický výzkum, *Brassica elongata* Ehrh. ssp. *elongata*. – *Severočeskou přírodou*, Litoměřice, 12: 111–113.
- LEPŠÍ P., LEPŠÍ M., BOUBLÍK K., ŠTECH M. & HANS V. [eds.] (2013): *Červená kniha květeny jižní části Čech*. – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, České Budějovice. 503 pp.
- MELICHAR V., KRÁSA P. & TÁJEK P. (2012): *Zvláště chráněné rostliny Karlovarského kraje*. – Karlovarský kraj et AOPK ČR, Karlovy Vary. 108 pp.
- MELICHAR V., KRÁSA P. & TÁJEK P. (2015): *Zvláště chráněné rostliny Karlovarského kraje*. – Karlovarský kraj et AOPK ČR, Karlovy Vary. 108 pp.
- SCHULZ D. (2013): Rote Liste und Artenliste Sachsens. Farn- und Samenpflanzen. – In: Sächsisches Landesamt für Umwelt und Geologie, Dresden. [On-line: <https://publikationen.sachsen.de/bdb/artikel/19031>, použito 12. 3. 2020]